

הרב יהודה הלוי עמיהי

תרנגולי משי

תרנגול משי¹ קטן בגובהו ומשקלו מתרנגול רגיל, וצבע העור שלו הוא סגול שחור. לתרנגול המשי הזכר יש חמש אצבעות ברגל (ולעומתו לתרנגול רגיל יש ארבע אצבעות)². גופו מכוסה בפלומה ולא בנוצות רגילות, ויש לו כיסוי נוצות גם על רגליו. כמו כן צבע הכרבות הוא כחול שחור, בשונה מכרבות תרנגול רגיל, וגם צורת הכרבות שונה מצורתה של כרבות תרנגול רגיל. יש לו זקן, ונוצות הכנף והזנב שלו קצרות³. תרנגול זה, בשרו נאכל בארצות מוצאו (סין, יפן)⁴, בארץ אין בשרו נאכל והוא משמש בעיקר חיית מחמד. תרנגול המשי יכול לחיות יחד עם תרנגול רגיל. נשאלת שאלה האם אפשר לאכול את ביצי תרנגולת המשי בתור ביצי עוף טהור.

א. סימנים ומסורת

הלכה פסוקה היא שאנו אוכלים עוף רק אם יש לגביו מסורת. אמנם יש ג' סימני טהרה (אצבע יתרה, זפק, קורקבן הנקלף ביד) אבל אין לאכול על פי סימנים אלו בלבד, כיוון שאנו חוששים שמא הוא דורס, אלא יש לאכול רק עוף שיש לגביו מסורת שמסרו אבותינו, שהוא טהור.⁵ הטור (יו"ד סי' פב) כתב:

הרב זרחיה הלוי כתב וקבלנו מסורת מאבותינו ומזקנינו הקדמונים שכל עוף שחוטמו רחב וכף רגל רחבה כשל אווז בידוע שאינו דורס וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכן מסתבר, ויש לאוכלו אם ימצא לו ג' סימנים בגופו ואין לחוש שמא הוא דורס. על פי דברי הרז"ה, אם ידוע לנו על עוף שאינו דורס ויש בו ג' סימני טהרה, העוף כשר לאכילה. דברי הרז"ה הובאו להלכה בשו"ע (סי' פב סעי' ג), והרמ"א הוסיף וכתב: ויש אומרים שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור (בארוך כלל נ"ו ובתא"ו נט"ו), וכן נוהגין ואין לשנות.

דעת הרמ"א היא שאפילו עוף שיש עליו ידיעה שאינו דורס (מקובל שבעל חוטם רחב וכף רגל רחבה - אינו דורס), ויש לו ג' סימני טהרה, אין לאוכלו אלא במסורת. ברור שכאשר יש מסורת שעוף זה נאכל, אין צורך בג' סימנים (ש"ך ס"ק ט). הרמ"א ייסד דבריו על דברי ה'איסור והיתר הארוך' (כלל נו אות יח), שאפילו עוף שאנו יודעים שאינו

1. בלע"ז שמו SILKIE. לתוספת מידע:

<http://www.petnet.co.il/ofotnoi/13>, http://tukupedia.com/forum_topic/37370.

2. שתי אצבעות אחוריות. מלבד זאת רואים דרבן.

3. במאמרו של dr. w.f. Hollander – some comments on the origin of the silkie breed of chicken, מוזכרים תשעה סימני היכר המייחדים את תרנגול המשי.

4. יש אזכור לתרנגול זה כבר במאה ה-13.

5. רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פ"א הי"ח; שו"ע, סי' פב סוף סעי' ב.

דורס, אנו חוששים שמא הוא מהעופות שכתוב בתורה שאינם דורסים, אבל הם טמאים והוסיף וכתב:

אבל אם אין עליו קבלה שאין דורס, אלא שראינו בו שאוכל בלא דריסה - לא אפילו יש בו כל שאר ג' סימני טהרה, דשמא ידרוס בפעם אחרת. החשש לגבי דריסה בעתיד מובא בגמרא (חולין סב ע"ב; נידה נ ע"ב) לעניין 'תרנגולתו דאגמא', שלאחר זמן ראינו שדרסה, ועל כן אין להתיר עוף אלא במסורת שאיננו דורס.⁶ 'כף החיים'⁷ כתב שאמנם 'כנסת הגדולה' ו'פרי חדש' פסקו כדעת השו"ע, אבל ה'רב זבח צדק' (סי' פב אות כד) כתב, שגם בני ספרד צריכים לנהוג לכתחילה כדעת הרמ"א. דעת היא שבני ספרד לא התירו אלא במסורת, ורק בשעת הדחק הקלו כדעת השו"ע, שידיעו על כך שאיננו דורס וג' סימנים מספיקים.

נראה שלפי דברי השו"ע, מותר לאכול תרנגול משי, משום שיש בו ג' סימני טהרה,⁸ וגם ידיו שאיננו דורס. אבל לדעת הרמ"א, שצריך גם מסורת, יש לדון איזה שינוי בעוף, הוא שינוי שב העוף נחשב מין אחר ומזיקק מסורת לגביו, ואיזה שינוי אינו נחשב שינוי במין העוף, אלא שינוי טבעי, (הנובע מהמקום והזמן); ולכן אין צורך במסורת לגבי העוף, אלא הוא נאכל כמו עוף שיש עליו מסורת.

ב. שכן ודומה

דברי הרמ"א שצריך מסורת לגבי טהרתו של העוף, הביאו למחלוקת אחרונים, האן תמיד צריך מסורת, או שיש מקרים שבהם אין צורך במסורת. הגמרא (חולין סה ע"א) אומרת שהשוכן עם הטמאים ונדמה להם - טמא, והשוכן עם טהורים - טהור. רש"י מבאר ש'נדמה' היינו בפרצוף ובמראה, והרשב"א מסביר שיש להם סימנים דומים. לפי מהלך הגמרא, אם מתקיימים בעוף שני תנאים: 'שוכן עם טהורים' ו'נדמה לטהור' (לפי שני ההסברים), הריהו טהור ואין צריך מסורות לגביו. דין זה הובא ברי"ף⁹ וברא"ש,¹⁰ ובי"ם של שלמה¹¹ וב'פרי חדש' (סי' פב ס"ק ט).

לפי דברי הגמרא, בנידון דידן, התרנגולים הרגילים ותרנגולי המשי יכולים לחיות יחד והם דומים זה לזה, על כן נחשבים אותו מין.

'ערוגות הבושם'¹² כתב שיש לתמוה על השו"ע שהשמיט את הדין המפורש בתלמוד שעוף השוכן עם טהור ודומה לו - הרי זה טהור. הוא הכריע להלכה שבמקרה שיש עוף שכן לטהור ודומה לו, אין צורך במסורת מחודשת.

6. הרחבה על מקורות הרמ"א, עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ב, סי' פה.

7. כף החיים, יו"ד סי' פב ס"ק כט.

8. בהמשך המאמר נדון על האצבע החמישית, האם אינה גורמת לחסרון סימן הטהרה של 'אצבע יתרה'.

9. רי"ף, חולין דף כב ע"ב מדפי הרי"ף.

10. רא"ש, חולין פ"ג אות סה; ועיין מעדני מלך, ס"ק י.

11. ים של שלמה, חולין פ"ג סי' קיז.

12. ערוגות הבושם, סוף קונטרס התשובות, השייך לסי' פב.

נראה להסביר שיש כאן מחלוקת יסודית בהגדרת עופות הנאכלים. לדעת 'ערוגות הבושם', כשיש ידיעה (ממקור כלשהו, אפילו שאינה מסורת ברורה), שהעוף איננו דורס ויש ג' סימני טהרה - מותר לאכול את העוף גם בלא מסורת. זאת מכיוון שהמסורת נצרכת לשם הוכחה שהעוף איננו דורס, אבל אם יש לי את ההוכחה ממקור אחר, אינני צריך מסורת. על פי יסוד זה העלה¹³ 'ערוגות הבושם' שעוף שהוא שכן לטהור ודומה לו - מותר באכילה, כיוון שהשכן לטהור והדומה לו בסימניו, ברור שלא ידרוס, ולכן ג' סימני טהרה מספיקים.¹⁴ כמו כן, במקרה של תרנגול שלא היה ידוע במקום מסוים, אבל גדל כעת בבתי ישראל 'אלפים ולרבבות', ואנו רואים ברבבות תרנגולים ובמשך כמה זמנים שאינם דורסים - פסק 'ערוגות הבושם' שאין צורך במסורת, אלא עצם הידיעה שאינו דורס היא המסורת. עוד הוא מוסיף, שסיבת שהטעות שהייתה לגבי תרנגול האגם (שהגמרא אמרה עליו שתחילה היה מקובל שאינו דורס, ולבסוף התגלה שהוא דורס) היא משום שתרגול זה לא היה בבתי ישראל אלא באגם. אבל אם היה גדל בבתי ישראל, והיו 'אלפים ולרבבות' ממנו, והיה ברור שאינו דורס - היה טהור, אף שאין לגביו מסורת, והיו מספיקים ג' סימני טהרה.

לעומת זאת דעת הרמ"א (על פי דברי 'איסור והיתר') היא שאפילו אם יש ידיעה שהעוף איננו דורס, בכל אופן אנו צריכים למסורת שהוא איננו דורס, כדי שלא יקרה כתרגול האגם, שבתחילה חשבו שאינו דורס ואחר כך גילו שהוא דורס. לפי הסבר זה בדעת הרמ"א ברור גם שעוף השוכן עם טהור ודומה לו אין לאוכלו, למרות שידוע שאינו דורס, שכן כיוון שאין על כך מסורת, לא תועיל הידיעה בלבד.¹⁵

בעל 'ערוגות הבושם' מספר שהייתה מחלוקת לגבי תרנגולים הגדולים בקומה ובאברים יותר מהתרנגול המקומי, והובאו ממדינה אחרת (תרנגולי הודו), האם יש מקום להתיר אכילתם.¹⁶ הוא יצא להקל, כיוון שברור שאינם דורסים (על פי ידיעה), ויש להם ג' סימנים, ולכן אין צורך במסורת. עוד הוא מוסיף, שהייתה מחלוקת גדולה מסביב לתרגול זה. ונראה שהשיטות שאסרו את התרגול הגדול, הבינו בדעת הרמ"א שיש צורך במסורת לגבי כל עוף שיש בו שינוי, שמא ההוא דורס, וידיעה בעלמא אינה מועילה. כמחלוקת בעניין תרגול הודו התעוררו מחלוקות דומות¹⁷ גם בעניין הברבר,¹⁸ הידוע גם בשם ברוז מוסקובי.¹⁹

13. שם, ד"ה ונראה לי.

14. וכן כתב בשו"ת שאילת שלום קמא, יו"ד סי' כב, ד"ה ועוד יש.

15. עיין בדרכי תשובה (סי' פב ס"ק לב, ד"ה ואמנם בעיקר) שהביא דעת אחרונים רבים שאין לסמוך על שכן לטהור ונדמה לו, כיוון שלדעת הרמ"א בעינן מסורת, ובלא מסורת אין אפשרות לאכול עוף.

16. הויכוח היה סביב תרגול הודו שהוא גדול יותר מתרגול רגיל. על הויכוח אודות תרגול הודו, עיין בדברי פרופ' זהר עמר, בד"ד 13, תשס"ג.

17. המעיין ראש השנה תשע"א, מאמרם של פרופ' זוהר עמר וד"ר ארי זיבוטפסקי. בספר מסורת העוף, פרופ' זהר עמר, עמ' 147-156.

18. בלעז: Cairina moschata.

19. בלעז: Muscovy.

לפי דברים אלו נראה שגם כשרותו של תרנגול המשי תהיה נתונה במחלוקת. לפי שיטת 'ערוגות הבושם' אפשר להסיק שמכיוון שתרגול המשי מוכר כבר שנים רבות וידוע שאיננו דורס, והוא שכן לתרגול רגיל ודומה לו, אפשר לסמוך על ג' סימנים, ולהכשירו גם בלא מסורות. אבל לפי החולקים על 'ערוגות הבושם', שאסרו את התרגולים הגדולים, והסבירו בדעת הרמ"א שידיעה אינה מועילה ויש ללכת לפי מסורת, תרגול המשי יהיה אסור באכילה, וכן ביציו.

כיוון שבימינו הוכרעה ההלכה, והמציאות היא שאוכלים תרגולי הודו וברברים, משמע שנתקבלה ההכרעה שכאשר ידוע לאנשים (מידעה טבעית) שמין זה אינו דורס, ויש לו סימני טהרה - אין צריך עוד מסורת. אלא שעדיין ההגדרה של 'שכן לטהור ודומה לו' יכולה להועיל, רק בתרגול שאיננו שונה הרבה מהתרגולות הנאכלות, **אבל אם יש שינוי מהותי בתרגול** לא יעזור הכלל של 'שכן ודומה'.

ג. שינוי גדול וקטן

הגדרות של שינוי בטבע העופות והמסורת נכתבו ב'דרכי תשובה'²⁰ (סי' פ"ב ס"ק כד):
 עיין בשו"ת אורי וישעי (מהד"ק סי' יא) מה שכתב בזה באריכות והביא מדברי הכנה"ג דמ"מ יהיה איך שיהיה גם הרמ"א לא החמיר ביש להם הג' סימנים רק בשינוי גדול אבל בשינוי מועט אין להחמיר כלל ולהצריך מסורות, עיי"ש. ועיין בתשובה שבספר ערוגות הבושם (סי' טז) מ"ש בענין זה והעלה דבעל כרחך אין מ"ש הרמ"א שאין לאכול שום עוף כי אם במסורות הוא רק כשבא לפנינו מין עוף חדש שיש לו צורה חדשה ויש בו שינויים בגופו מן העופות שלנו אז צריך מסורת ואין לסמוך על סימנים, אבל מין עוף הידוע לנו כגון תרגולות וכדו' שמכירין שהוא מין זה ממש רק שהוא גדול קצת או קטן בקומה ובאברים ובגודל שבא ממדינה אחרת לא הוי ריעותא לדנו בשביל זה למין אחר חדש שנצטרך עליו מסורות מאבותינו. כי בכל מין ומין עופות ובהמות נמצאים גדולים וקטנים וכן ביונים נמצאים כמה מינים משונים גדולים וקטנים, והביא כמה ראיות לזה ששינוי גדלות לא הוי שינוי שנצטרך מסורות עי"ש באריכות...

ה'דרכי תשובה' סיכם דבריו:

דדוקא בשינוי גדלות הוא דמהני הג' סימנים כל שהוא ניכר שהוא מין כשר הידוע לנו ואין צריך מסורת, אבל בשינוי אחר כגון שאבר א' פרטי הוא גדול יותר מכפי ערך שאר אבריה של עוף זה או שיש בו איזה שינוי מראה מה שלא יש בשום עוף

20. בספר מסורת העוף האריך פרופ' זהר עמר לתאר את המחלוקת, לפי סדר הזמנים והעופות השונים. כשמגיע עוף חדש, עולים רבים מהטיעונים במחלוקת הקודמות ונידונים שוב. אחד הויכוחים הגדולים בהלכה היה לגבי תרגול הודו. בנושא זה נכתבו מאמרים וקונטרסים שונים, בחלקם אפשר להשתמש גם בנידון דידן, וחלקם אינם שייכים לתרגול משי, בגלל שיש שינויים בתרגול משי שאינם בתרגול הודו (כגון: חמש אצבעות ועוד).

מעופות ממין זה ידועים - בזה לא מהני הסימנים ולא שכן ונדמה וצריך מסורות דוקא.

על פי ההגדרות שהביא ה'דרכי תשובה' (בייחוד מספר 'ערוגות הבושם'), עולה ששינוי במידות העוף אינו שינוי מהותי, ובעוף כזה מספיקים ג' סימנים, והעוף מותר באכילה. נראה שהגדרה זו התקבלה להלכה, וכן נוהגים, ששינוי גובה וגודל אינם שינויים מהותיים. על כן נראה שהעובדה שתרגול משי קטן יותר מתרגול רגיל, אין להחשיבה שינוי המזיק מסורת.

ד. שינוי בנוצות

יש לדון על שינוי בנוצות התרגולות, בעוד התרגול הרגיל, יש נוצות רגילות על כל גופו, הנוצות של תרגול המשי הן פלומתיות, וכן רגליו מכוסות נוצות, ונשאלת השאלה, האם זהו שינוי שמצריך מסורת.

יש לפעמים שינויים בבעלי חיים שהם תוצאות של תקלות (כשל גנטי) שגורמות לבעל חיים מסוים לשנות את הופעתו. ה'דרכי תשובה' (יו"ד סי' פב ס"ק לג) מספר שהגיע לגליציה (פולין) ושם ראה תרגולים שנוצותיהם עומדות זקופות, ואין מונחות זו על גב זו כדרך שאר תרגולים, ולמרות זאת אוכלים את התרגולים הללו. הסברו היה שכיוון שתרגולים אלו באים מתרגולות רגילות, וגם מולידים עם תרגולות רגילות, אם כן יש איזו סיבה שגרמה לשינוי מצב הנוצות, אבל זה לא שינוי המצריך מסורת חדשה, ועל כן התירום. אם כן לכאורה, גם תרגול משי, אף שיש לו נוצות שונות מנוצות של תרגול רגיל, והרגלים שלו מכוסות נוצות - יש מקום להתירו, שאין זה אלא שינוי חיצוני.

ה. שינוי בצבע העור

שינוי נוסף שיש בתרגול המשי הוא צבע עורו. צבע העור של תרגול המשי הוא סגול כהה, ולא כצבע העור הרגיל של התרגול הנאכל. מקרה דומה לכך אנו מוצאים בשו"ת 'שערי צדק' (יו"ד סי' פה) שהסתפק לגבי תרגול שצבע צווארו אדום ושונה מצבע צוואר תרגול רגיל. מסקנתו היא שצריך מסורת כדי לאוכלו, בגלל צבע העור. ספר 'בית נפתלי' (סי' יח) הביא בשם מהר"י מודרין²¹ שזאת היא חומרא גדולה, מכיוון שגם אצל בני אדם יש מי שינויים בצבע העור מאדם לאדם: יש מי צווארו אדום יותר ויש מי שצבע צווארו רגיל, ועל כן התיר תרגול זה. 'דרכי תשובה' (שם) כתב שבמונקאטש אסרו תרגולים שצווארם ערום מנוצות והוא אדום. הסבר הדבר הוא ששני השינויים הללו יחד הם שינוי גדול, ועל כן לא התירו שם לשחוט תרגול זה. עיקר הדיון היה סביב הצוואר האדום, האם הוא נחשב שינוי. נראה שכל שינוי בשער או בנוצות, הוא שינוי חיצוני ואינו נחשב

21. בעל זכרון שמואל ופרי העץ.

שינוי. לגבי שינוי בצבע הצוואר, נחלקו האחרונים, ויש הסוברים שזהו שינוי מהותי, ולכן יש צורך במסורת. עולה מכך ששינוי בשער או בנוצות איננו שינוי מהותי המצריך מסורת, אבל שינוי פנימי בוודאי נחשב שינוי מהותי, ונחלקו לעניין צבע הבשר, האם נחשב שינוי מהותי.

1. אצבע יתרה

עד כאן בררנו ששינוי בגובה וגודל (אות ב, ג) אין להחשיבו שינוי. כמו כן ראינו (אות ד) ששינוי בשער או בנוצות איננו נחשב שינוי, כיוון שהוא חיצוני בלבד. לגבי שינוי בצבע העור, נראה שנחלקו בכך האחרונים (אות ה). השינוי המיוחד הנוסף שיש בתרגום המשי הוא שיש לו אצבע חמישית. בשו"ת 'מנחת יחיאל' (סי' צו) מופיע לראשונה²² דיון על עוף שיש לו חמש אצבעות, כינויו היה 'פאוורלס'. ה'מנחת יחיאל' דן בשאלת האצבע החמישית, משתי בחינות:

1. האם זהו שינוי הגורם לפסילת סימני הטהרה. עיקר הברור הוא בעקבות הכלל **ש'כל יתר כנטול דמי'**, ואם כך אצבע יתרה היא כאצבע שנפחתה, ואין כאן ג' סימנים.
2. **האם זהו שינוי מהותי במראה**, המזיק מסורת. שאלה זו היא לפי הרמ"א בלבד, מכיוון שלפי דעת השו"ע, כשיש ג' סימנים וידיעה ברורה שהעוף אינו דורס, הריהו כשר. ואולם לדעת הרמ"א, יש ללכת לפי מסורת ולכן נשאלת השאלה האם זהו שינוי המזיק מסורת.

1. 'כל יתר כנטול דמי'

הרב שמחה גלרנטר (אבד"ק קלימאנטוב) הוא השואל בשו"ת 'מנחת יחיאל', והוא העלה את סברא ש'כל יתר כנטול דמי', ומכיוון שיש שתי אצבעות אחרות, הרי זה כחסר אצבע, וממילא העוף הוא טרף. יסוד דבריו בנוי על הדין בהלכות טרפות,²³ שאם יש שני אברים, ואחד מהם עודף, אנו רואים את שני האברים כאילו אינם, וממילא העוף הוא טרף. שו"ת 'מנחת יחיאל' מוכיח ש'כל יתר כנטול דמי' הוא רק בטרפות, ולא בסימני טהרה. שאלה זו הופנתה גם ל'דובב מישרים' (סי' פט) והוא התלבט באריכות בשאלה זו, האם 'כל יתר כנטול דמי' נאמר גם בשאר הלכות. מסקנתו היא שכל זמן שאין ראייה להתיר, יש לאסור שמה אמנם חסרה כאן אצבע (כאילו שתי האצבעות האחוריות ניטלו), וממילא חסרה כאן אצבע יתרה.

יש להעיר על דברי ה'דובב מישרים', שהעובדה שאסר בגלל שאין אצבע יתרה הוא רק לשיטת רש"י (חולין נט ע"א), שאצבע יתרה היא האצבע שאחורי האצבעות. אבל הר"ן (שם) חולק, וסובר שאצבע יתרה היינו שהאצבע הקדמית ארוכה משאר אצבעותיה. הפר"ח (ס"ק ו) העלה שהעיקר כפירוש הר"ן, שהאצבע האמצעית ארוכה מחברותיה,

22. שנת תרצ"ד.

23. שו"ע, יו"ד סי' מא סעי' י; שם, סי' מב סעי' ד; שם, סי' נה סעי' ד.

והיא האצבע היתרה²⁴. אם כן, לשיטת ההלכה, יתרון האצבע האחורית איננו פוסל את העוף מדין זה שאין לו אצבע יתרה (שהרי יש לו אצבע קדמית, והיא האצבע היתרה). עולה מכך שנחלקו האחרונים האם יש מושג ש'כל יתר כנטול דמי', לעניין שתי אצבעות אחוריות²⁵.

2. שינוי מראה

עד כאן דנו באיסור של העופות מדין חיסרון בסימן הטהרה של אצבע יתרה, אבל לכאורה יש לדון בכך לא מדין חסרון סימני טהרה, אלא מצד שינוי מראה, מכיוון שיש לעוף אצבע חמישית וצריך מסורת כדי להתיר עוף זה באכילה (לדעת הרמ"א). כך נקט ה'מנחת אלעזר'²⁶ וכן האריך בחוברת 'דרך הנשר', הרב נטע שלמה שליסל, שהבעיה היא שעוף שיש לו חמש אצבעות, זהו שינוי המזיק מסורת. אמנם היו אחרונים²⁷ שהתירו עוף עם חמש אצבעות, ועיקר סברתם היא שכיוון ויש לעוף ג' סימנים ואיננו דורס, על כן הוא מותר באכילה, על סמך המסורת לגבי מין העוף הזה, והשינוי של חמש אצבעות איננו שינוי המזיק מסורת..

בעל 'ישועות ישראל' (י"ד סי' ב) הביא ראייה לכך, שתוספת אבר איננו שינוי מהותי, מדברי הגמרא (חולין מז ע"א) לעניין יתרת הריאה. מכיוון שכך הרגילות של הכבשים באותו מקום מרעה, שיש להם יתרת בריאה, על כן הם כשרים לאכילה. מכאן שלמרות שיש יתרת, בכל זאת הבהמה כשרה ואפשר לאוכלה, ואין זה שינוי. לכאורה נראה שאין לדמות בין המקרים, מכיוון שביתרת הריאה מדובר על וריד שאינו חלק מהאונות (כלשון הרמב"ם, הל' שחיטה פ"ח ה"א) אלא קרוב לאונות, ויש בהמות שיש להם וריד זה ויש שאין להם. דבר זה ידוע, ויש עליו מסורת שייתכנו שתי מציאויות, ועל כן אין כאן טרפה. אבל כאן הדיון על תרגול שלא ידוע עליו האם יש באצבעו החמישית שינוי או לא, ועל כך נראה ששינוי של אצבע נוספת הוא שינוי גדול המזיק מסורת. יש להעיר שאפילו ה'ישועות ישראל', שהקל בתרגול בעל חמש אצבעות, עשה זאת בגלל שהייתה מסורת מיהודי חלב, שהם אכלו את התרגול (פאוורלס) בעל חמש האצבעות. אבל בלא מסורת קשה להתיר זאת.

שו"ת 'חבצלת השרון'²⁸ כתב, שבסימני אבדה או בלמ"ד סימנים דאורייתא בעגונה, ברור ששינוי במספר האצבעות הוא שינוי מהותי. ברור שאם נאבד תרגול בעל ארבע אצבעות ונמצא בעל חמש, אין זה אותו התרגול, ובוודאי בעדות עגונה, שינוי במספר אצבעות הוא שינוי מהותי, ועל כן לכל שינוי במספר האצבעות צריך מסורת כדי להתיר באכילה. בייחוד הדברים מובנים על פי מה שכתב ה'דרכי תשובה' (סי' פב ס"ק כד), ששינוי המיוחד לעוף

24. וכן כתב הכרתי ופלתי, עיין דרכ"ת, סי' פב ס"ק יז; וכף החיים סי' פב אות ט.

25. שו"ת חזון נחום, מאחזי של בעל הדובב מישרים, חלק על דברי הדובב מישרים לאסור, והתיר עוף עם חמש אצבעות, אלא משום כבוד אחיו החמיר לכתחילה.

26. שו"ת מנחת אלעזר, ח"ה סי' א, ב.

27. עיין שארית ישראל להגרי"ז מינצברג, סי' ב.

28. שו"ת חבצלת השרון, לרב דוד מנחם מוניש באב"ד, מהדורא תניינא סי' כו.

זה, המשנה אותו מכל בני מינו, הוא שינוי מהותי. אם כן, תופעת אצבע חמישית היא מיוחדת למין זה, וזה נחשב שינוי מהותי ולא חיצוני (כגובה, צבע שער וכדומה). על פי מחקרו של ד"ר הולנדר (הערה 3) יש בתרגול משי כמה תכונות שהן דומיננטיות (משפיעות), ובייחוד תכונת האצבע הנוספת, וכן צבע הבשר וצורת הכרבות, לעומת תכונות רצסיביות (שלא תמיד משפיעות), כגון גודל הזנב והנוצות, נוצות משי. לפי מחקר זה, צבע העור והאצבע הנוספת ימשכו להופיע מדור לדור. אמנם ייתכן שבשלב מסוים (דור שלישי) לא יופיעו כל התכונות הרצסיביות. בכל אופן תכונת האצבע הנוספת וצבע הבשר הן תכונות משפיעות, ובדור הראשון ייוולדו רק צאצאים עם תכונות אלו. אמנם ברור שאם ייוולד מתרגול רגיל, תרגול בעל חמש אצבעות, יתירו אותו לאכילה, כיוון שנולד ממין טהור, ואין זה אלא שינוי גנטי. אבל עוף שאין עליו מסורת אכילה, והשינוי הגנטי הפך להיות דבר קבוע, אינו תרגול רגיל, ויש צורך במסורת כדי להתיר ביציו.²⁹ בייחוד שמלבד משינוי האצבע הנוספת, יש את שינוי צבע העור, שנחלקו עליו האחרונים. כשיש שני שינויים כאלו, קשה להקל ולאכול בלא מסורת (לדעת הרמ"א).

סיכום

- א. לדעת השו"ע, כל עוף שידוע שאינו דורס ויש לו ג' סימני טהרה, מותר באכילה. לדעת הרמ"א אין אוכלים עוף בלא שיש מסורת על כשרותו. יש מחכמי ספרד (זבחי צדק, 'כף החיים') שפסקו כדעת הרמ"א, ולא הקלו אלא בשעת הדחק.
- ב. שינויי גובה ומשקל אינם שינויים מהותיים שמצריכים מסורת לדעת הרמ"א, רק שינוי באבר מסוים נחשב שינוי המצריך מסורת.
- ג. שינויי שער ונוצות (צורת שכיבה או מקום הצמיחה) גם הם אינם שינויים מהותיים המצריכים מסורת לדעת הרמ"א.
- ד. בשינוי צבע בשר נחלקו האחרונים, האם הוא שינוי המזיק מסורת.
- ה. שינוי פנימי הוא שינוי מהותי, ואין לאכול עוף השונה שינוי פנימי בלא מסורת. שינוי בתוספת אצבע, נראה שהוא שינוי מהותי, שמצריך מסורת לדעת הרמ"א. לכן תרגול משי אינו מותר באכילה, ובייחוד שמלבד השינוי באצבע היתרה, יש גם שינוי בצבע הבשר.
- ו. יש מי שאומר שגם לדעת השו"ע, תרגול משי שיש לו חמש אצבעות אסור לאוכלו, כיוון שחסר לו סימן הכשרות של אצבע יתרה, ואפשר להקל בכך לדעת השו"ע.
- ז. לדעת הרמ"א, אין מקום להתיר אכילת ביצי תרגול משי שיש לה חמש אצבעות, ולדעת השו"ע הוא ספק. אבל כיוון שיש מחכמי הספרדים שהורו כדעת הרמ"א, נראה שגם לבני ספרד ראוי שלא לאכול ביצים אלו, שאין זו שעת הדחק, ולכן אין להקל.

29. הרב ד"ר ישראל מאיר לוינגר, בספרו מזון כשר מן החי (חקל"ת תש"מ, עמ' 46), העלה סברא שאם התכונות עוברות בתורשה, ייתכן שזהו שינוי המצריך מסורת נפרדת. שם מדובר בתרגול שנוצר בו שינוי, אבל התרגול הנידון, לא ידוע כלל שהוא בא מתרגול רגיל, וייתכן שהוא מעיקרו זן אחר, ועל כן צריך בו מסורת.

הרה"ג אשר וייס שליט"א

כשרותו של תרנגול המשי - מכתב

אדר תשע"ג

לכבוד הרה"ג

מרביץ תורה ומזכה רבים

ר' יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

כת"ר ביקשני לחוות דעתי בענין כשרותו של תרנגול המשי (SILKIE). הנתונים שמסר לי כת"ר הם כדלקמן: תרנגול המשי הוא תרנגול קטן (בגובה ומשקל) מתרנגול רגיל. צבע עורו הוא סגול שחור. לזכר יש חמש אצבעות ברגל (לעומת ארבע שיש לתרנגול רגיל). גופו מכוסה בפלומה שער ולא בנוצות רגילות, ויש לו כיסוי נוצות גם על רגליו. כמו כן צבע הכרובולת שלו (כחול שחור) וגם המראה שלה שונה מכרובולת רגילה. יש לו זקן, ונוצות הכנף והזנב שלו קצרות. הוא יכול לחיות ביחד עם תרנגול רגיל. תרנגול זה בשרו נאכל בארצות מוצאו (סין, יפן), אבל בארץ איננו נאכל ומשמש בעיקר לנוי וכחיית מחמד, ועל כן למעשה שואל כת"ר בעיקר לגבי אכילת ביציו.

א. הן ידוע שנתנה תורה סימני טהרה בבהמות ודגים, אך לא כן בעופות, בהם לא ניתנו סימנים אלא התורה מונה והולכת את העופות הטמאים לשמותיהם, ומש"כ כתב הרמב"ם בפ"א ממאכ"א הט"ו, דכל הבקי בהם ובשמותיהם יכול לאכול עוף שאינו מהם ללא כל בדיקה. אך מ"מ מצינו במס' חולין (נ"ט ע"א) סימן אחד לטומאה וג' סימני טהרה. כל עוף שדורס ואוכל טמא, וכל שיש בו זפק ואצבע יתירה וקורקבנו נקלף ביד, טהור.

ונחלקו הראשונים בסימנים אלה, ושלוש מחלוקות בדבר:

א. לדעת הרמב"ם (שם הט"ז) כל עוף שמוחזק שאינו דורס ואוכל ויש בו אחד משלש סימני הטהרה מותר לאוכלו.

ב. דעת הגאונים שהביא שם הרמב"ם (הי"ט), והיא דעת רבינו חננאל כמ"ש שם המ"מ, דלא סמכינן על סימן אחד אלא על סימן דקורקבן נקלף ביד. וכבר האריכו הפוסקים לבאר בכמה דרכים לשיטה זו מה תועלת יש בשאר הסימנים אם סומכין רק על סימן זה ובסימן זה סגי, ובהכרח שבמקום שאין הקורקבן לפנינו סומכים על שאר הסימנים, או

אפשר דאם נבדקו שאר הסימנים ונמצאו כשרים שוב אין צריך לבדוק את הקורקבן, עי"ש.

ג. שיטת רש"י (שם ס"ב ע"ב) דלא סמכין כלל על הסימנים אלא על מסורת בלבד כיון דאם העוף דורס טמא הוא, ולעולם צריך לחשוש שמא העוף דורס. ושלש הדעות הובאו בטור יו"ד סימן פ"ב, עי"ש.

ועוד נחלקו הראשונים במה שאמרו דאם העוף דורס טמא הוא מה פירוש, וגם בזה מצינו ג' פירושים:

א. רש"י פירש בתחילת הסוגיא (נ"ט ע"א ד"ה הדורס) דכל שאוחז את האוכל בצפרניו ומגביהו מן הקרקע הוא דורס. אך שוב כתב (ס"ב ע"א ד"ה והני מילי) דכל שנותן רגלו על האוכל ומחזיקו שלא ינוד כשהוא אוכל הוא דורס.

ב. דעת ר"ת שהובאה בתוס' (ס"א ע"א ד"ה הדורס) דכל שאוכל את טרפו מחיים ואינו ממתיך עד שימות הוא דורס, וכ"כ הרא"ש (סימן נ"ח) והרשב"א שם.

ג. הרמב"ן (חולין נ"ט ע"א) פירש שהורג את טרפו בנעיצת צפרניים הוא דורס, וכך הביא בשמו המ"מ (פ"א ממאכ"א הט"ז) וכתב הר"ן שם שזה הפירוש הנכון, עי"ש.

ולפי כל הפירושים מובן מה שהביא הטור בשם רבינו זרחה הלוי דקבלנו מסורת מאבותינו "שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז בידוע שאינו דורס". שהרי במקור רחב וכף רגל שטוחה אין כלל בידו לדרוס לפי כל הפירושים הנ"ל, ודו"ק בזה.

ולהלכה נחלקו השו"ע והרמ"א בסימן פ"ב סעיפים ב' - ג'. דהמחבר כתב דיש לסמוך על סימני הטהרה, והביא גם את דברי הטור בשם הר"ה. אך הרמ"א כתב על דבריו "וי"א שאין לסמוך אפילו על זה ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור, וכן נוהגין ואין לשנות". ומקור דברי הרמ"א באיסור והיתר הארוך (כלל נ"ו אות י"ח).

הרי שלדעת המחבר כל שהחזק שאינו דורס ויש בו סימני טהרה מותר באכילה, אך לדעת הרמ"א אין לאכול שום עוף ללא מסורת ברורה.

ולכאורה היה נראה לפי"ז דכיון דידעינן שתרנגול המשי אינו דורס, ויש בו את כל שלשת סימני הטהרה הנ"ל, מותר לאוכלו לשיטת השו"ע ואסור לאוכלו לשיטת הרמ"א. ונמצא דלבני אשכנז עוף זה וביציו אסורים באכילה, אך לאחינו הספרדים מותרים הם באכילה.

אמנם יש מגדולי הפוסקים הספרדים שכתבו דבהלכה זו נהגו גם בקהילות ספרד להחמיר כדעת הרמ"א, כ"כ בכף החיים (ס"ק כ"ט) בשם הרב זבחי צדק שגם בני ספרד לא הקלו בזה אלא בשעת הדחק אבל לכתחלה קבלו עליהם חומרא זו שלא לאכול עוף אלא במסורת, ובעל כה"ח כתב דמשום כן לא האריך בסימני עופות כיון שלא נהגו לאוכלן אלא עפ"י המסורת, עי"ש.

ב. אלא שיש לדון בזה דהלא ברור כשמש שמין עוף זה ממני התרנגולין הוא, אלא שזן מסויים הוא, ויש לעיין אם דינו כשאר התרנגולים וכשר, או שמא כיון שמשונה הוא מאותן התרנגולים שיש לגביהם מסורת אין לאוכלו אלא עפ"י מסורת.

וכבר נחלקו גדולי ישראל במשך הדורות בעופות רבים בשאלה זו, מה מדת השינוי בזנים שונים כדי להצריך מסורת, וכבר כתב בכנסת הגדולה שם בהגב"י אות ל"ב דגם הרמ"א לא נחלק על השו"ע אלא כשיש בעוף שינוי גדול ולא שינוי קטן שאין בו משמעות. ועיין בשו"ת ערוגת הבושם (יו"ד סימן ט"ז) המובא בדרכי תשובה (שם ס"ק כ"ד) שכתב דלא צריך מסורת אלא כאשר נראה בעליל דהוי מין עוף חדש שיש בו צורה חדשה, אבל אם כל השינוי אינו אלא בגודל העוף שהוא גדול או קטן מבני מינו הכשרים לא צריך מסורת, והדרכי תשובה הסיק דלא מהני הני סימני טהרה אלא כאשר העוף דומה לחלוטין לעופות הכשרים ואינו שונה מהם אלא בגודלו, אבל כל שמשונה הוא מן הכשרים שינוי כלדהו כגון בגודל אבר מסויים אינו נאכל אלא במסורת, והביא כן משו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סי' קכ"ו) עי"ש.

ולענ"ד החמיר בזה חומרא יתירא, וכבר נהגו להקל בכמה וכמה מינים שנחלקו בהם כגון התרגול ההודי, וכדו'. אלא נראה דכל שאין בו אלא שינויים קטנים סמכין על סימני הטהרה, אבל לא בשינוי גדול. אמנם קשה להגדיר בזה הגדרות מדוייקות.

ומ"מ נראה לגבי תרגול המשי דודאי יש בו שינויים ניכרים מאוד לגבי שאר התרגולים בכמה תחומים:

א. צבעו שונה לחלוטין מן התרגולים הכשרים דלכולן צבע בהיר ותרגול זה צבע עורו כחול כהה כעין שחור.

ב. כנפיו וזנבו שונים במבנה שלהם וקצרים מאברי התרגול המצוי.

ג. כל התרגולים יש להם נוצות ותרגול זה מכוסה בפלומה ולא בנוצות.

ד. שאר התרגולים רגליהם נקיות מנוצות ורגלי תרגול זה מכוסות פלומה כמו שאר חלקי גופו.

ה. התרגולים הכשרים יש להם ארבע אצבעות ברגליהן ותרגול זה יש לו אצבע נוספת.

והנה בענין האצבע החמישית שיש לעוף זה יש לדון בשני פנים: א. מצד השינוי שעוף זה משונה מן התרגולים הכשרים. ב. מצד דין "כל יתר כנטול דמי". שהרי אחד משלש סימני הטהרה שיש בעופות הכשרים היא אצבע יתירה, דהעופות הטמאים יש להם שלש אצבעות והעופות הכשרים יש להם אצבע יתירה והיא אצבע רביעית, וכיון שעוף זה יש לו אצבע חמישית הוי ליה כאילו האצבע הרביעית ניטלה ושוב חסר לו מסימני הטהרה.

והביא מע"כ שבשאלה זו נחלקו אחרוני בתראי במין עוף מסויים שהיה דומה לחלוטין לתרגול המצוי בינינו אלא שהיו ברגליו חמש אצבעות, שלש קדמיות ושתי אחוריות. בשו"ת מנחת יחיאל (ח"ג סימן צ"ו) כתב דעד כאן לא אמרו כלל זה דכל יתר כנטול דמי אלא לגבי דיני טריפות ולא לגבי סימני טהרה, וכיון שכן אין כל ריעותא בעוף זה, שהרי אם ניטל אצבע מרגלו אין העוף נטרף.

אך בשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן פ"ט) האריך בזה בבקיאיות נפלאה להראות פנים לכאן ולכאן בשאלה אם כלל זה דכל יתר כנטול דמי נאמר רק בטריפות דתלוי בחיות או אף בשאר הלכות שבתורה. ומ"מ כתב בסו"ד דכיון שאין בזה ראיות ברורות יש להחמיר, וכך נוהג הוא להחמיר בזה. הרי שהחמיר בתרגול שיש לו חמש אצבעות אף שבשאר

ובענין השינוי בצבע העור הביא בדרכי תשובה (ס"ק ל"ג) שנחלקו האחרונים בתרגולים שצוארם אדום, ובשו"ת שערי צדק (יו"ד סי' פ"ג פ"ה וצ') כתב שאין לאוכלן בלי מסורת, וכ"כ בשו"ת נטע שורק (סימן ח' אות ב'), וכך כתב הדרכי תשובה בשם אביו הגדול. אך הביא משו"ת בית נפתלי (סי' י"ח) ששאל את הגאון הגדול רבי יהודה מודרין בעל הזכרון שמואל עמ"ס גיטין וכתב שהמחמירים הפריזו על המדה, שהרי גם בבני אדם יש מי שצבע עורו אדמדם, ע"ש.

ונראה לכאורה שתרגול המשי גרע טובא מאותן התרגולין שצבע עור צוארם אדום, דהרי כל בשרו של תרגול זה מראשו עד זנבו כחול כהה ושונה בתכלית מן התרגול המצוי.

והנה במס' חולין (ס"ה ע"א) מבואר דסומכים על שכן ונדמה, דהיינו כל מין שהולך עם הטהורים טהור וההולך עם הטמאים טמא, וכן אם דומה לטהור טהור והדומה לטמא טמא. וכבר דנתי באריכות בשאלה אם תרגול זה דומה לתרגולים הכשרים. אך באמת נחלקו הראשונים בפירוש נדמה. רש"י פירש שדומה להם במראה, אך הרשב"א שם פירש דומה בסימניו. ומ"מ כבר נתבאר לעיל דאין מקום להקל בתרגול זה מצד נדמה.

ומצד דין שכן לא ידעתי כיצד לדון, דלכאורה אין הכונה אלא כאשר באופן טבעי שוכנים הם יחד במקומות המרעה והחיות שלהם בטבע, אך עצם העובדה שאפשר להשכין אותם יחד ולא ירעו ולא ישחיתו אין סימן כלשהו.

אך בלא"ה כבר כתבו האחרונים דכיון דהלכה זו לא הובאה בשו"ע אין סומכין עליה להקל, עיין שו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סימן ק"ז אות י', שו"ת מהר"ם שיק יו"ד צ"ח צ"ט, ושו"ת טוב טעם ודעת להגרש"ק תליתאי סימן קנ"א, דלדין דצריך מסורת גם שכן ונדמה לא מהני, ע"ש.

סוף דבר, לענ"ד אין להקל בעוף זה ובביציו ובני אשכנז צריכים לנהוג בו חומרא ואף הספרדים ראוי שיחמירו בזה אם לא בשעת הדחק, וכדין כתב מע"כ להחמיר בזה.

בהוקרה מרובה
וביקרא דאורייתא
אשר וייס

תרנגול המשי

ראו מאמרו של הרב יהודה הלוי עמיחי
ומכתבו של הרה"ג אשר וייס

אצבע יתירה